

ΣΟΠΕΝΧΑΟΥΕΡ unleashed (του Θεοδόση Πελεγρίνη)

Το παρόν βίντεο αφορά στη θεατρική παράσταση «**Σοπενχάουερ Unleashed**» του Θεοδόση Πελεγρίνη, όπου μπορείτε να παρακολουθήσετε τη ζωή, τη δράση και τις ιδέες του μεγάλου διανοητή του 19ου αιώνα Arthur Schopenhauer, στο θέατρο της Ανωτάτης Σχολής Καλών Τεχνών.

Για τον Σοπενχάουερ (Arthur Schopenhauer)

Γιος ενός πλουσίου εμπόρου και μιας επιτυχημένης στην εποχή της συγγραφέως, ο γερμανός φιλόσοφος Αρθούρος Σοπενχάουερ (1788-1860), προοριζόταν από τον πατέρα του να ασχοληθεί με τις εμπορικές επιχειρήσεις του. Θέλοντας, ακριβώς, ο πατέρας του να τον προετοιμάσει καλύτερα για την είσοδό του στον κόσμο του εμπορίου, τον ώθησε να μάθει ξένες γλώσσες – στέλνοντάς τον προς τούτο στην Ολλανδία, την Ελβετία, την Αυστρία, την Αγγλία και την Γαλλία...

Ακόμη και το όνομα, Αρθούρος, που επέλεξε να τον βαφτίσει του το έδωσε με την προοπτική της ενασχόλησής του με το διεθνές εμπόριο. Σκέφτηκε, δηλαδή, να του δώσει ένα όνομα -Arthur-, που να είναι το ίδιο στις διεθνείς γλώσσες -στα γερμανικά, τα γαλλικά και τα αγγλικά.

Πράγματι, μετά τον θάνατο του πατέρα του **(1)**, στο Αμβούργο, όπου ήταν εγκατεστημένη η οικογένειά του, ο Σοπενχάουερ ανέλαβε την επιχείρηση. Όχι, όμως, για πολύ. Δυο χρόνια μετά αποφασίζει να εγκαταλείψει την επιχειρηματική δράση και να πάει να συναντήσει την μητέρα του στην Βαϊμάρη όπου, όταν πέθανε ο πατέρας του, είχε μετακομίσει μαζί με την μικρότερη αδελφή του.

Η σχέση του με την μητέρα του ήταν έντονα ανταγωνιστική **(2)**. Όταν, συγκεκριμένα, κάποτε ο Γκαίτε, ο οποίος συνήθιζε να συμμετέχει στις φιλολογικές συναντήσεις που οργάνωνε στο σπίτι

της, της είπε ότι ο γιος της ήταν προορισμένος να μεγαλουργήσει, εκείνη αντέδρασε λέγοντάς του ότι δεν είχε ακούσει να υπάρξουν ποτέ στην ίδια οικογένεια δυο ιδιοφυΐες –θεωρώντας προφανώς τον εαυτό της ιδιοφυΐα. Ανάλογη, όμως, ήταν και η συμπεριφορά του Σοπενχάουερ προς την μητέρα του, ο οποίος δεν δίστασε να της πει ότι, αν θα την θυμόντουσαν καθόλου οι μεταγενέστεροι, θα ήταν μόνο και μόνο σαν μητέρα του. Όσο ανταγωνιστική, όμως, κι αν ήταν η σχέση τους, υπήρχε μεταξύ τους, παρόλα αυτά, ένα αμοιβαίο ενδιαφέρον. Αυτός δεν παρέλειψε να της αφιερώσει ένα βιβλίο του, κι εκείνη τον παρότρυνε να πάει να σπουδάσει – πράγμα που, τελικά, κι έπραξε.

Αρχικά, ο Σοπενχάουερ σπούδασε ιατρική και, κατόπιν, φιλοσοφία στα πανεπιστήμια του Γκέτινγκεν και του Βερολίνου. Αργότερα δε, και ενώ είχε εκδοθεί το βασικό του σύγγραμμα *Ο κόσμος ως βούληση και ως παράσταση* (3), προσλήφθηκε να διδάξει στο πανεπιστήμιο του Βερολίνου, χωρίς όμως να πετύχει να σταδιοδρομήσει. Αιτία, η αλαζονεία του. Θέλοντας, ορισμένως, να ανταγωνιστεί τον Χέγκελ, καθηγητή στο πανεπιστήμιο του Βερολίνου, ο οποίος την εποχή εκείνη μεσουρανούσε στο φιλοσοφικό στερέωμα, όρισε τα μαθήματά του τις ίδιες ώρες με εκείνες που δίδασκε ο Χέγκελ. Το αποτέλεσμα ήταν στις διαλέξεις μεν του Χέγκελ να συρρέουν πλήθος φοιτητών, στα δικά του δε μαθήματα να προσέρχονται ελάχιστοι -όχι παραπάνω από πέντε. Έτσι, αναγκάστηκε να παραιτηθεί γρήγορα από την θέση του στο πανεπιστήμιο. Μια δεύτερη απόπειρά του αργότερα να διδάξει ξανά στο πανεπιστήμιο του Βερολίνου υπήρξε και πάλι ανεπιτυχής.

Η αποτυχία του να σταδιοδρομήσει στο πανεπιστήμιο μαζί με άλλα δύο δυσάρεστα γεγονότα τον έσπρωξαν να φύγει από το Βερολίνο και να πάει τελικά να ζήσει στην Φρανκφούρτη. Το ένα ήταν η αρνητική κατάληξη που είχε γι' αυτόν η μήνυση που κατέθεσε εναντίον του μια μοδίστρα που έμενε στον ίδιο με αυτόν ξενώνα. Μια μέρα διαπληκτίστηκε έντονα μαζί της, όταν της ζήτησε να φύγει μπροστά από το διαμέρισμά του, που είχε σταθεί και τον

ενοχλούσε με τις φωνές της. Πάνω στον καβγά την κτύπησε και, σπρώχνοντάς την, την έριξε κάτω προκαλώντας της σοβαρή σωματική βλάβη. Η κυρία, με την συνδρομή ενός μάρτυρα, ο οποίος κατέθεσε ότι την είδε ξαπλωμένη μπροστά στο διαμέρισμά του, κατέφυγε στο δικαστήριο, το οποίο τον καταδίκασε, όσο αυτή ζούσε, να της καταβάλει μηνιαίως μια χρηματική αποζημίωση. Ήταν ένα γεγονός που του στοίχησε πολύ και, μοιραία, του χάλασε την διάθεση να συνεχίσει να μένει εκεί. Το κακό, γι' αυτόν, ήταν πως, κι όταν έφυγε από το Βερολίνο, δεν μπορούσε να το ξεχάσει.

Η γυναίκα έζησε πολύ -είκοσι χρόνια- κι έπρεπε όλο αυτόν τον καιρό να της πληρώνει το ποσό που τον είχε καταδικάσει το δικαστήριο να της καταβάλει. Τόση ήταν, λοιπόν, η ανακούφισή του, ώστε, όταν πέθανε η γυναίκα, να γράψει κάπου “η γριά πέθανε, το βάρος έφυγε”. Το άλλο γεγονός, που τον ανάγκασε να εγκαταλείψει το Βερολίνο δεν είχε να κάνει απλώς με ένα ελάττωμά του, την φιλοχρηματία του, αλλά με την ίδια την ζωή του, μια και επρόκειτο για την χολέρα, που είχε ενσκήψει από την Ρωσία. Αναγκάστηκε τότε, όπως και πολλοί άλλοι, μεταξύ των οποίων κι ο μεγάλος ανταγωνιστής του, ο Χέγκελ, να φύγει από το Βερολίνο, για να γλιτώσει από την θανατηφόρα επιδημία. Αντίθετα, όμως, προς τον Χέγκελ, που επέστρεψε –και το πλήρωσε αυτό με την ζωή του, αφού προσβλήθηκε από χολέρα και πέθανε ύστερα από λίγες μέρες-, αυτός δεν ξαναγύρισε στο Βερολίνο. Έμεινε, αφ' ότου εγκαταστάθηκε στην Φρανκφούρτη, όλα τα χρόνια εκεί, συντροφιά, διαδοχικά, με δυο γαλλικά πεκινουά ονόματι Άτμα και Μπουτζ, διάγοντας έναν μονότονο βίο. Σηκωνόταν το πρωί, πλενόταν, εργαζόταν στο γραφείο του, έπαιζε το φλάουτό του, στην συνέχεια γευμάτιζε σε ένα πανδοχείο στο κέντρο της πόλης, μετά αναπαυόταν, κατόπιν μελετούσε, το απόγευμα έβγαινε να περπατήσει, έπειτα διάβαζε τους Τάιμς του Λονδίνου, προκειμένου να ενημερωθεί για τα νέα του κόσμου, και το βράδυ, συνήθως, πριν κοιμηθεί διάβαζε μεταφυσικού χαρακτήρα κείμενα, όπως οι Ουπανισάδες.

Αν δίνονταν συναυλίες, συνήθιζε να τις παρακολουθεί. Δεν παντρεύτηκε ούτε δημιούργησε οικογένεια. Η εξώγαμη κόρη που

απέκτησε πέθανε μέσα σε λίγους μήνες. Την περιουσία του την δώρισε για τους ανάπηρους Πρώσους στρατιώτες και τις οικογένειες των στρατιωτών που συμμετείχαν στα γεγονότα της επανάστασης του 1848 (4).

Οι δυο φιλόσοφοι που θαύμαζε περισσότερο ήταν ο Πλάτων και ο Καντ. Ειδικά, ως προς τον Καντ, θεωρούσε τον εαυτό του διάδοχό του. Προσπάθησε, μάλιστα, εκεί που χώλαινε η διδασκαλία του Καντ να παρέμβει για να την βελτιώσει.

Ο Καντ, ορισμένως, υποστήριξε ότι τον κόσμο τον γνωρίζουμε όπως μας τον παρουσιάζουν μέσα μας οι αισθήσεις μας, όπως μας φαίνεται, σαν φαινόμενο, σαν αντανάκλαση μιας πραγματικότητας, η οποία υπάρχει έξω από μας και μας είναι εντελώς άγνωστη.

Το τραπέζι, δηλαδή, που ξέρομε, δεν είναι το τραπέζι που υπάρχει στην πραγματικότητα έξω από μας, πέρα από τις αισθήσεις μας, δεν είναι το τραπέζι καθεαυτό, αλλά είναι η παράσταση ή η εικόνα του καθεαυτό, του πραγματικού τραπεζιού, το τραπέζι δηλαδή όπως μας φαίνεται καθώς το βλέπομε, καθώς το πιάνομε, καθώς γενικά το αντιλαμβανόμαστε με τις αισθήσεις μας. Κι αυτό συμβαίνει με όλα τα πράγματα που συνθέτουν τον κόσμο. Η αιτία για την παράσταση του κάθε πράγματος που σχηματίζεται μέσα μας από τις αισθήσεις μας είναι το ίδιο το πράγμα, το πράγμα καθεαυτό, που βρίσκεται έξω από μας και προκαλεί μέσω των αισθήσεών μας την παράστασή του. Με άλλα λόγια, μεταξύ του πράγματος καθεαυτό και της παράστασης του πράγματος, του πράγματος δηλαδή όπως φαίνεται σε μας, υπάρχει αιτιώδης σχέση -το ένα γεννάει το άλλο.

Η δυσκολία, εν προκειμένω, είναι ότι ο Καντ θεωρεί ότι η αιτιότητα είναι μια από τις κατηγορίες (5), τις οποίες επινόησε ο ανθρώπινος νους για να μπορούμε να συνδέομε τις παραστάσεις των πραγμάτων που σχηματίζομε με τις αισθήσεις μας μέσα μας. Έτσι, χάρη στην κατηγορία της αιτιότητας, συνδέομε το κρύο που αισθανόμαστε (φαινόμενο) με την εικόνα του πάγου που βλέπομε πάνω στην επιφάνεια του δρόμου (φαινόμενο). Η αιτία του πάγου που βλέπομε είναι το κρύο που αισθανόμαστε.

Ένα φαινόμενο προκαλεί ένα άλλο φαινόμενο. Όταν, όμως, ο Καντ λέει ότι η αιτία για την παράσταση του τραπέζιου μέσα μας είναι το καθεαυτό τραπέζι, το τραπέζι που υπάρχει έξω από μας, για το οποίο δεν έχουμε καμιά εικόνα, μεταχειρίζεται καταχρηστικώς την αιτιότητα, για να συνδέσει μια παράσταση μέσα μας, ένα φαινόμενο δηλαδή, με κάτι που δεν είναι παράσταση, που δεν είναι φαινόμενο. Η αιτιότητα, ωστόσο, επινοήθηκε από το νου μας μόνο και μόνο για να συνδέει μεταξύ τους τις παραστάσεις μέσα μας, τουτέστιν τα φαινόμενα.

Η πρόκληση, εν προκειμένω, για τον Σοπενχάουερ ως μελετητή του Καντ ήταν, ξεπερνώντας την δυσκολία που παρατηρήθηκε στο πλαίσιο της διδασκαλίας του Καντ, να βρει έναν τρόπο έτσι, ώστε να μπορεί να γεφυρωθεί το χάσμα μεταξύ των παραστάσεων μέσα μας αφενός, και των πραγμάτωνκαθεαυτά αφετέρου. Η δύναμη, λοιπόν, κατά τον Σοπενχάουερ, στους κόλπους της οποίας θα μπορούσαν να συναντηθούν, για την ακρίβεια να ταυτιστούν, οι δυο κόσμοι -ο κόσμος ως φαινόμενο ή ως παράσταση, όπως δηλαδή τον συλλαμβάνομε εμείς, και ο κόσμος ως πράγμα καθεαυτό, όπως, ορισμένως, υπάρχει πέρα από τις δυνατότητές μας να τον αντιληφθούμε καθ' οιονδήποτε τρόπο- είναι η βούληση, η θέληση.

Η βούληση, κατά τον Σοπενχάουερ, δεν ταυτίζεται με ό,τι εννοούμε στην ψυχολογία, τουτέστιν με την ατομική λειτουργία που διαθέτει ο καθένας μας μέσα του που τον παρακινεί να κάνει κάτι, αλλά πρόκειται για μια απεριόριστη, απρόσωπη δύναμη που διαχέεται παντού. Η βούληση είναι καθολική, με την έννοια ότι διαπερνά τον κόσμο απ' άκρου σε άκρο, και τυφλή, με την έννοια ότι δεν αποβλέπει σε κανέναν άλλο σκοπό παρά μόνο να παρακινεί το κάθε πράγμα, πίσω από το οποίο βρίσκεται, να υπάρχει, εφόσον πρόκειται για ανόργανη οντότητα, ή να ζει, εφόσον πρόκειται για έμβιο οργανισμό. Αν ένας βράχος, μια λίμνη ή ένα αστέρι υπάρχει, είναι γιατί υφίσταται μέσα του η βούληση που το κάνει να υπάρχει, γιατί, απλά, θέλει να υπάρχει. Αν ένα πλατάνι, ένας βάτραχος, μια μύγα ή ένας αητός ζει, είναι γιατί σε κανέναν από τους έμβιους αυτούς οργανισμούς υφίσταται η βούληση που τον κάνει να ζει. Κι εμείς οι άνθρωποι, αν ζούμε,

είναι χάρη στην βούλησή μας, που μας ωθεί να ζούμε.

Βούληση και βούληση για ζωή είναι, κατά τον Σοπενχάουερ, ένα και το αυτό. Ακόμη κι αν υπάρχουν χίλιοι-δυο λόγοι που δείχνουν πως η ζωή κάποιου είναι ένα αβάσταχτο βάσανο, μολοντούτο ο τελευταίος αυτός θέλει να ζει· η βούλησή του για ζωή είναι πέρα και πάνω από όλα. Κάθε κομμάτι του εαυτού μας - τα μάτια μας, τα αυτιά μας, οι πνεύμονές μας, ο εγκέφαλός μας - δεν είναι παρά προϊόν της βούλησης, υπάρχει χάρη στην βούληση. Τα μάτια μας υπάρχουν, γιατί υπάρχει η βούληση να βλέπομε· τα αυτιά μας υπάρχουν, γιατί υπάρχει η βούληση να ακούμε· οι πνεύμονές μας υπάρχουν, γιατί υπάρχει η βούληση να αναπνέομε· ο εγκέφαλός μας υπάρχει γιατί υπάρχει η βούληση να σκεφτόμαστε, να θυμόμαστε και, γενικά, να επιτελούμε νοητικές λειτουργίες. Αν δεν υπήρχε η βούληση να βλέπομε, να ακούμε, να αναπνέομε, να σκεφτόμαστε κ.λπ., δεν θα υπήρχε κανένας λόγος να υπάρχουν τα μάτια, τα αυτιά, οι πνεύμονες, ο εγκέφαλος.

Γενικά, χωρίς την βούληση, δεν θα μπορούσε να υπάρχει το σώμα μας και, προφανώς, κι εμείς, χωρίς το σώμα μας, δεν θα υπήρχαμε με τον τρόπο, τουλάχιστον, που υπάρχομε -όπως, επίσης, χωρίς την βούληση δεν θα υπήρχαν οι βράχοι, οι λίμνες, τα αστέρια, τα πλατάνια, οι βάτραχοι -με άλλα λόγια: ο κόσμος στο σύνολό του.

Αντίθετα, η βούληση μπορεί να υπάρχει χωρίς μάτια, χωρίς αυτιά, χωρίς το σώμα μας, χωρίς πλατάνια, βατράχους, λίμνες -γενικά χωρίς τον κόσμο. Στην περίπτωση αυτή η βούληση θα ήταν μια δυνατότητα που θα εκδηλωνόταν με κάποιον άλλο τρόπο, διαφορετικό από αυτόν που μας παρουσιάζεται τώρα. Η βούληση, λοιπόν, είναι μια άφθαρτη δύναμη που δεν πεθαίνει με τον θάνατο των όντων τα οποία συνθέτουν τον κόσμο, ούτε μειώνεται με τις αλλαγές και την φθορά που υφίστανται τα τελευταία αυτά.

Απλώς, μέσα από τα όντα η βούληση δηλώνει την παρουσία της. Μπαίνοντας η βούληση στα όντα, για να δηλώσει την παρουσία της, γίνεται η βούληση της φωτιάς, η βούληση του νερού, η βούληση του σιταριού, η βούληση του παράσιτου, η βούληση του αρπακτικού, η βούληση του λαγού, η βούληση η δική μου, η

βούληση η δική σου, η βούληση η δική του, και ούτω καθεξής. Η βούληση, με την είσοδό της σε αυτό ή σε εκείνο το ον -στην φωτιά ή το νερό, στο σιτάρι ή στο παράσιτο, στο αρπακτικό ή στον λαγό, σε μένα ή σε εκείνον-εξατομικεύεται. Από μια βούληση, δηλαδή, που, σαν μια καθολική και απροσδιόριστη δύναμη, δεν υπάρχει πουθενά συγκεκριμένα αλλά είναι έξω από τα όρια του χρόνου και του χώρου, μετατρέπεται σε ατομική διάθεση, που εκδηλώνεται μέσα σε συγκεκριμένα χρονικά και τοπικά πλαίσια -στην φωτιά, ας πούμε, που αρχίζει και τελειώνει κάποια χρονική στιγμή σε κάποιο συγκεκριμένο τόπο, στο αρπακτικό που εκδηλώνει την δράση του κάπου από τότε έως τότε, και ούτω καθεξής με κάθε άλλο ον όπου υπεισέρχεται η βούληση.

Έτσι, με την μετατροπή της καθολικής βούλησης από καθολική σε ατομική δημιουργείται ένας κόσμος όπου κυριαρχεί ο ανταγωνισμός και η τάση του ενός όντος να κυριαρχήσει πάνω στο άλλο εξαλείφοντάς το -το νερό να κυριαρχήσει πάνω στην φωτιά, κι αντιστρόφως· του αρπακτικό πάνω στον λαγό, που τρέχει να γλιτώσει και, με την σειρά του, στερεί την ζωή από τα χόρτα και τα φυτά που τρώει για να συντηρηθεί· του παράσιτου που καταστρέφει το σιτάρι για να ζήσει· του καθενός μας πάνω στον συνάνθρωπό μας.

Απόρροια της μάχης για την επιβίωση και του ανταγωνισμού είναι η στέρηση -αφού όλα πάντα κάποια στιγμή κάτι χάνουν- και ο πόνος, το κύριο χαρακτηριστικό της ζωής. Η βούληση, λοιπόν, από μια δύναμη που στην καθολικότητά της υπάρχει μόνο και μόνο για να δίνει την ύπαρξη και να προσφέρει την ζωή, μετατρέπεται, από την ώρα που εξατομικεύεται, σε πηγή στέρησης και πόνου, ήγουν δυστυχίας.

Ακόμη κι αν θα μπορούσε να μείνει κανείς μακριά από τον γενικευμένο ανταγωνισμό που υπάρχει στον κόσμο, αυτός πάλι, εξαιτίας της βούλησης μέσα του, λέει ο Σοπενχάουερ, θα εξακολουθούσε να πάσχει. Και τούτο, γιατί η βούληση έχει από την φύση της πάντοτε κάποιο σημείο αναφοράς, είναι πάντοτε επιθυμία για κάτι, πράγμα που δεν οδηγεί πουθενά αλλού παρά

στην μιζέρια.

Θέλοντας, δηλαδή, ο καθένας μας, θέλει πάντα κάτι που, μοιραία, είτε δεν θα το αποκτήσει, οπότε πάσχει επειδή η επιθυμία του μένει ανεκπλήρωτη, είτε θα το αποκτήσει, οπότε κυριεύεται από το συναίσθημα της μάταιης αναζήτησης και της ανίας, αφού, όταν το αποκτήσει, μετά θα θέλει κάτι άλλο, που, αν το αποκτήσει πάλι, μετά θα θέλει ξανά κάτι άλλο, και μετά πάλι κάτι άλλο, χωρίς τελειωμό. Σε κάθε περίπτωση, είτε λόγω της μη ανταπόκρισής του στην βούλησή του, είτε λόγω της ανίας που του προκαλεί η μάταιη αναζήτηση της εκπλήρωσης του αντικειμένου της βούλησής του, ο άνθρωπος είναι καταδικασμένος να δυστυχεί (6).

Ο μόνος τρόπος για να ξεφύγει κανείς από την στέρηση και την ανία, που του προκαλούν πόνο, είναι να απαλλαγεί από τα δεσμά της ατομικής βούλησής του και να επιστρέψει στην καθολική, απρόσωπη βούληση. Πώς, όμως;

Όσο είναι δεμένος με το σώμα του, η διαφυγή του από την δυστυχία είναι αδύνατη, αφού πάντοτε μέσα από το σώμα του η βούληση θα συμπεριφέρεται σαν ατομική βούληση, η οποία ακατάπαυστα θα τον προκαλεί προτείνοντάς του συνεχώς κάποιο ανέφικτο γι' αυτόν αντικείμενό της, μέχρι που στο τέλος να φάει τα μούτρα του. Άλλος δρόμος σωτηρίας, λοιπόν, για τον άνθρωπο δεν υπάρχει παρεκτός μόνο να απαλλαγεί από το σώμα του, ήγουν ο θάνατος.

Πώς, όμως, είναι δυνατόν να υπάρχει ο θάνατος στην φύση, όταν την τελευταία αυτή την διαπερνά από την μια άκρη ως την άλλη άκρη της η βούληση, που δεν είναι τίποτε άλλο παρά η βούληση για ζωή; Είναι δυνατόν η φύση που θέλει την ζωή να θέλει, παράλληλα, και τον θάνατο; Προφανώς, όχι -η φύση δεν είναι παράλογη· αν ίσχυε αυτό, θα είχε αυτοπαγιδευθεί με τις ασυνάρτητες επιλογές της και θα είχε καταστραφεί προ πολλού.

Απλώς, ο θάνατος δεν είναι το οριστικό τέλος της ύπαρξής μας. Η βούληση, χάρη στην οποία υπάρχομε όσο ζούμε, συνεχίζει και μετά τον θάνατό μας να υπάρχει -όχι, όμως, σαν ατομική

βούληση, που μας κάνει δυστυχισμένους όσο ζούμε, αλλά σαν καθολική, απρόσωπη, τυφλή βούληση, όπως ήταν πριν εξατομικευτεί μέσα μας. Υπό την καθολική μορφή της η βούληση είναι εντελώς απροσδιόριστη, όπως η Νιρβάνα, που λένε οι Βουδιστές, μια και μέσα της δεν υπάρχει τίποτε -ούτε η χαρά ούτε ο πόνος ούτε η γνώση ούτε τίποτε άλλο-, ώστε να μπορεί έτσι, βάσει κάποιου χαρακτηριστικού της, να περιγραφεί· μόνο η αυτονόητη τάση της να υπάρχει μπορεί να της αποδοθεί.

Μεταβαίνοντας, λοιπόν, ο άνθρωπος μετά τον θάνατό του στην κατάσταση της καθολικής βούλησης, της Νιρβάνα, γίνεται ευτυχισμένος, αφού δεν υπάρχει τίποτε από εκείνα που, όπως ο πόνος ή η στέρηση, που τον ταλαιπωρούσαν όσο ζούσε, ούτε καν η γνώση, που θα τον έκανε να συνειδητοποιήσει ότι, σε αυτήν την κατάσταση της καθολικής βούλησης ή της νιρβάνα, απουσιάζει η χαρά.

Μοναδική προσδοκία μας, κατά τον Σοπενχάουερ, πρέπει να είναι ο θάνατός μας, ο οποίος σηματοδοτεί το πέρασμα της ύπαρξής μας από την ατομική βούλησή μας στην καθολική βούληση, από τα δεσμά του χρόνου και του χώρου στην αιωνιότητα και την απεραντοσύνη, όπου δεν υπάρχει η πηγή της δυστυχίας που είμαστε αναγκασμένοι να υφιστάμεθα όσο ζούμε, ήγουν οι επιθυμίες μας που προκαλούν την στέρηση και τον πόνο.

Παρόλα αυτά, όσο βάσανο κι αν είναι η ζωή μας εξαιτίας της βούλησής μας μέσα μας που μας τυραννάει με τις επιθυμίες που μας προκαλεί, είναι δυνατόν, λέει ο Σοπενχάουερ, να υπάρχουν κάποια διαλείμματα ανακούφισής μας και χαράς, τα οποία μπορεί να μας προσφέρει η τέχνη. Τα έργα της τέχνης δεν αναπαριστούν επεισόδια και πράγματα της καθημερινής μας ζωής, τα οποία εντάσσονται μέσα στον χρόνο και τον χώρο, αλλά απεικονίζουν τις ιδέες, που έλεγε ο Πλάτων (7), οι οποίες, όπως η καθολική βούληση, είναι άχρονες και έξω από τον χώρο οντότητες. Απολαμβάνοντας, λοιπόν, ένα έργο τέχνης, νιώθουμε, χάρη στις ιδέες που μας μεταφέρει αυτό, την ατμόσφαιρα της άχρονης και αχανούς βούλησης ξεχνώντας, έτσι, την πεπερασμένη από τα δεσμά του χρόνου και του χώρου μίζερη ύπαρξή μας.

Το δυστύχημα, ωστόσο, είναι ότι η ανακούφιση και η χαρά, που μας προσφέρει η τέχνη, διαρκούν μόνο όσο νιώθουμε την απόλαυση που μας προσφέρουν τα έργα της -όσο, ας πούμε, παρακολουθούμε μια θεατρική παράσταση, μια συναυλία, ή βλέπουμε ένα γλυπτό ή κάποιον ζωγραφικό πίνακα. Μετά πάλι, επιστρέφοντας στην καθημερινότητα, μπαίνουμε, μοιραία, στον κλοιό της δυστυχίας, για να μείνουμε εκεί εγκλωβισμένοι μέχρι να πεθάνουμε, οπότε μπορούμε πια να είμαστε βέβαιοι για την διαρκή και ατελεύτητη ευτυχία, που μας περιμένει.

Εισάγοντας, λοιπόν, στην φιλοσοφική γραμματεία την βούληση, σαν μια καθολική και τυφλή δύναμη που δεν την προσδιορίζει τίποτε άλλο παρά μοναχά η διάθεση να υφίσταται και, μέσα από την παρουσία της, να προκαλεί την ύπαρξη και την ζωή των όντων που συνθέτουν ό,τι ονομάζουμε “κόσμο”, ο Σοπενχάουερ επιχείρησε να λύσει το πρόβλημα που επισημάνθηκε στην διδασκαλία του Καντ: πώς, δηλαδή, μπορεί να γεφυρωθεί το χάσμα μεταξύ της πραγματικότητας όπως μας φαίνεται και την αντιλαμβανόμαστε και της πραγματικότητας όπως υπάρχει έξω από μας, μεταξύ του κόσμου ως φαινομένου και πράγματος καθεαυτό. Κατά τον Σοπενχάουερ, πρόκειται, σε τελευταία ανάλυση, για ψευδοπρόβλημα, μια και δεν υπάρχει κανένα χάσμα μεταξύ του κόσμου όπως διαμορφώνεται εντός μας -των παραστάσεων, των εικόνων, των σκέψεων και των εμπειριών που σχηματίζουμε μέσα μας για τα πράγματα – και του κόσμου των πραγμάτων έξω από μας.

Ο εαυτός μας στο σύνολό του -τα μάτια μας, τα αυτιά μας και όλα τα άλλα όργανά μας και συστατικά μας με τις λειτουργίες που επιτελούν, οι παραστάσεις μας, οι εικόνες μας, οι σκέψεις μας, οι εμπειρίες μας, το καθετί πάνω μας και μέσα μας- είναι, όπως οποιοδήποτε άλλο από τα όντα πέρα από μας, κομμάτι της βούλησης, που συνιστά την πραγματικότητα που μας υπερβαίνει, του πράγματος καθεαυτό, είναι η ίδια η βούληση μέσα στα πλαίσια όμως του χρόνου και του χώρου. Η σχέση του εαυτού μας, με ό,τι περιλαμβάνει αυτός, προς τον κόσμο, που μας υπερβαίνει είναι για τον Σοπενχάουερ – αν θα μπορούσαμε να

επικαλεστούμε σαν παρομοίωση μια εικόνα του Σπινόζα – ίδια με την σχέση που υπάρχει μεταξύ μιας σταγόνας θάλασσας και του ωκεανού: το ίδιο αλμυρό νερό, με τα ίδια συστατικά είναι και στην μια και την άλλη περίπτωση. Εν τωιαύτη περιπτώσει, κάθε απόπειρα να διαχωρίσουμε τον εαυτό μας από τον κόσμο που περικλείει μέσα του ως φαινόμενο από το πράγμα καθεαυτό είναι αυθαίρετη και, ως εκ τούτου, κάθε προσπάθεια μετά να γεφυρώσουμε το υποτιθέμενο χάσμα μεταξύ τους, η οποία συνεπάγεται αξεπέραστα προβλήματα, όπως το ζήτημα που επισημάνθηκε στην διδασκαλία του Καντ, παρέλκει.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

(1) Λέγεται ότι αυτοκτόνησε.

(2) Αλλά και με την, κατά 9 χρόνια, μικρότερή του αδελφή, Adele, η σχέση του δεν ήταν αρμονική. Δεν έλειπαν οι καβγάδες μεταξύ τους. Η εικόνα που είχε γενικά για τις γυναίκες κάθε άλλο παρά θετική ήταν. Παρόλα αυτά, ερωτεύτηκε, πρώτα στην εφηβεία του κάποια κοπέλα ονόματι Karoline Jagemann, και, αργότερα, στα 33 του, την τραγουδίστρια Κάρολιν Μέντον [Caroline Medon].

(3) Το έργο *Ο κόσμος ως βούληση και ως παράσταση*, που εκδόθηκε τον Δεκέμβριο του 1818 με χρόνο έκδοσης το 1819 και παρουσιάζει κατ' ουσίαν την διδασκαλία του Σοπενχάουερ, περιλαμβάνει τέσσερα βιβλία, τα οποία αναφέρονται στην γνωσιολογία, την οντολογία, την αισθητική και την ηθική. Η πρώτη έκδοσή του, παρά τον πόθο του συγγραφέα του για αναγνώριση, πέρασε σχεδόν απαρατήρητη. Η αξία του, και γενικότερα η αναγνώριση της σπουδαιότητας της διδασκαλίας του που ο Σοπενχάουερ ανέμενε, ήρθε ύστερα από τρεις και πλέον δεκαετίες, χάρη στην έκδοση, το 1851, ενός άλλου βιβλίου του υπό τον τίτλο *Πάρεργα και παραλειπόμενα*, που περιλαμβάνει μια σειρά από ποικίλους φιλοσοφικούς στοχασμούς. “Αν, φτάνοντας τώρα στο τέλος της ζωής μου”, λέει ο Σοπενχάουερ -στον πρόλογο της τρίτης έκδοσης του βασικού συγγράμματός του *Ο κόσμος ως βούληση και ως παράσταση*, που γίνεται το 1859, έναν χρόνο πριν από τον θάνατό του, “βλέπω με ικανοποίηση να αρχίζει η επιρροή

μου, μένω με την ελπίδα, ωστόσο, ότι, σύμφωνα με έναν παλιό κανόνα, η επιρροή μου θα διαρκέσει περισσότερο σε σχέση με το πόσο καθυστέρησε να εμφανιστεί". Ήδη είχε προηγηθεί, το 1844, η δεύτερη έκδοση του έργου του Σοπενχάουερ σε δυο τόμους, από τους οποίους ο πρώτος αποτελεί ουσιαστικά επανεκτύπωση της πρώτης έκδοσης, ενώ ο δεύτερος συνιστά μια καινούρια εργασία από διασαφήσεις και προσθήκες στην πρώτη έκδοση, χωρίς αυτό να σημαίνει καμιά ουσιαστική αλλαγή των ιδεών του συγγραφέα. Αναλυτικά, στην συγγραφική παραγωγή του Σοπενχάουερ περιλαμβάνονται τα ακόλουθα έργα:

1813, *Über die vierfache Wurzel des Satzes vom zureichenden Grunde* (Για την τετραπλή ρίζα της αρχής του επαρκούς λόγου)

1816, *Über das Sehn und die Farben* (Για την όραση και τα χρώματα)

1819 [1818], *Die Welt als Wille und Vorstellung* (Ο κόσμος ως βούληση και ως παράσταση)

1836, *Über den Willen in der Natur* (Για την βούληση στην φύση)

1841 [1840], *Die beiden Grundprobleme der Ethik* (Τα δύο θεμελιώδη προβλήματα της ηθικής). Η έκδοση αυτή περιλαμβάνει δύο άρθρα: το "Über die Freiheit des menschlichen Willens" ("Για την ελευθερία της ανθρώπινης βούλησης"), που τιμήθηκε, το 1839, με το Α' βραβείο της Βασιλικής Εταιρείας της Νορβηγίας για τις Επιστήμες και τα Γράμματα, και το "Über die Grundlage der Moral" ("Για την βάση της ηθικής"), που, αν και ήταν το μοναδικό άρθρο που υποβλήθηκε, το 1840, στην Βασιλική Εταιρεία της Νορβηγίας για τις Επιστήμες και τα Γράμματα, εντούτοις δεν τιμήθηκε.

1844, *Die Welt als Wille und Vorstellung* (Ο κόσμος ως βούληση και ως παράσταση -2η έκδοση, σε δύο τόμους)

1847, *Über die vierfache Wurzel des Satzes vom zureichenden Grunde* (Για την τετραπλή ρίζα της αρχής του επαρκούς λόγου – 2η έκδοση αναθεωρημένη)

1851, *Parerga und Paralipomena* (Πάρεργα και παραλειπόμενα)

1859, *Die Welt als Wille und Vorstellung* (Ο κόσμος ως βούληση και ως παράσταση -3η έκδοση, σε δύο τόμους).

(4) Το 1848 -έτος επαναστατικών ταραχών σε ολόκληρη σχεδόν την Ευρώπη- ο λαός της Πρωσίας απαίτησε από τον μονάρχη του

Φρειδερίκο Γουλιέλμο Δ΄, μεταξύ άλλων, σύνταγμα, αιρετό κοινοβούλιο και ελευθερία του τύπου. Παρότι ο Φρειδερίκος απεδέχθη τα περισσότερα από τα αιτήματα του επαναστατημένου πλήθους, στις 18 Μαρτίου ένα ατυχές περιστατικό αποτέλεσε το έναυσμα της σύγκρουσης διαδηλωτών με τον στρατό, σύγκρουση που, μολονότι μικρής διάρκειας, οδήγησε σε εκατόμβες νεκρών.

(5) Πρόλογος στο πρόγραμμα για τον Καντ, που παρουσιάστηκε στο Μέγαρο Μουσικής Αθηνών, στις 25 Νοεμβρίου 2008.

(6) Γι' αυτό, ο Σοπενχάουερ υποδεικνύει ότι θα πρέπει, προκειμένου να περιορίσομε την δυστυχία μας, να αποφεύγομε όσο γίνεται τις επιθυμίες, να μην παραδινόμαστε στις ηδονές.

(7) Πρόλογος στο πρόγραμμα για τον Πλάτωνα, που παρουσιάστηκε στο Μέγαρο Μουσικής Αθηνών, στις 5 Ιουνίου 2007.

Θεοδόσης Πελεργίνης

Διαβάστε εδώ όλο το ενημερωτικό υλικό, συμπεριλαμβανομένου και του κειμένου της παράστασης «ΣΟΠΕΝΧΑΟΥΕΡ unleashed».

Ευχαριστούμε θερμά τον κ.Θεοδόση Πελεργίνη, Πρύτανη του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, καθώς και τον κ.Ευάγγελο Πρωτοπαπαδάκη, Λέκτωρ Εφαρμοσμένης Ηθικής του Τμήματος Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής, Ψυχολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, για την άδεια μαγνητοσκόπησης και προβολής της παράστασης «ΣΟΠΕΝΧΑΟΥΕΡ unleashed».

ερμηνεία – κείμενο: Θεοδόσης Πελεργίνης

σκηνοθετική επιμέλεια: Μανώλης Σορμαΐνης

β' σκηνοθέτης: Βαγγέλης Πρωτοπαπαδάκης

σκηνικά: Φαίη Βαρβιτσιώτη, Φώτης Χαλκίδης

μουσική επιμέλεια: Έλενα Παπανικολάου

κάμερα: Γιώργος Φλώρος

μοντάζ: Γιώργος Φλώρος, Κολοκυθά Δήμητρα